

BURAMA TOL (SALIX MATSUDANA) BIOEKOLOGIYASI

¹Suyunova Komila Sanjar qizi ²Yuldasheva Aziza Shavkat qizi

¹Toshkent davlat agrar universiteti, talaba ²Toshkent davlat agrar universiteti, talaba

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10079275>

Annotatsiya. Ushbu maqolada Burama tol (*Salix matsudana*) bioekologiyasi va foydalanish haqida ma'lumotlar keltirilgan. Burama tol shox – shabbasi simmetrik tuzilgan, ovalsimon, tik o'suvchan shaklda bo'ladi. Zich joylashgan shoh –shabbaga ega. Shoh va novdalari tez o'sadi. Daraxt turar joy yoki landshaft san'atida ajoyib xususiyatga ega bo'ladi, lekin doimiy foydalanish uchun zarur bo'lgan uzoq umr ko'rish xususiyatiga ega emas.

Issiqqa bo'lgan munosabatiga ko'ra burama tol (*Salix matsudana*) mikrotermofit tur hisoblanadi. Bu tur yer sharining ko'plab joylarida keng tarqalgan. Lekin tropik va ekvator mintaqalarda kam uchraydi. Yorug'likka bo'lgan talabiga ko'ra burama tol (*Salix matsudana*) semigeliofit tur sanaladi. Bu tur ekologik va sistematik jihatdan yorug'savar o'simlik hisoblanadi. Bu uning tana tuzilishida ham namayon bo'ladi. Unumdor tuproqlarda yaxshi o'sadi, shuning bilan bir qatorda oziqa moddalari kam bo'lgan va tanazulga uchragan tuproqlarda ham o'sa olish qabilyatiga ega.

Kalit so'zlar: mikrotermofit, semigeliofit, fitomassa, landshaft, mezofit, gigrofit

Kirish. Burama tol (*Salix matsudana*) kichkina va o'rta bo'yli, balandligi taxminan 8-9 metr bo'lgan, shox –shabbasi 3-4 metrga tik yoyilgan daraxt. Bu daraxtning asosiy bezak xususiyati - burmalangan va o'ralgan shoxlari va novdalari hisoblanadi. Shoh – shabbalari daraxt tanasidan o'tkir burchak ostida shoxlanadi va keyinchlik daraxt tanasi bilan parallel ravishda o'sib rivojlanadi. Burama tol (*Salix matsudana*) ning shoxlari qishda oziga hos manzaraviyligi sababli yana ham ko'p qiziqish va mashxurligiga sabab bo'ladi.

Burama tol (*Salix matsudana*) xalq orasida: Pekin toli, Xankou toli nomlari bilan ham ataladi.

Burama tol shox – shabbasi simmetrik tuzilgan, ovalsimon, tik o'suvchan shaklda bo'ladi. Zich joylashgan shoh –shabbaga ega. Shoh va novdalari tez o'sadi.

Barglari:

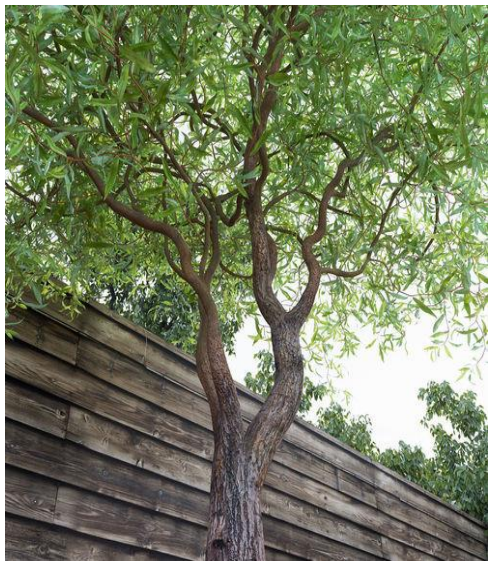
- Barglarning joylashishi: navbat bilan.
- Barg turi: oddiy
- Barg burchaklari: tishchali
- Barg shakli: Barg shakli: chiziqsimon, lansetsimon.
- Barg turi: bargi to'kiluvchan.
- Barg plastinkasining uzunligi: 5 dan 10 sm gacha.
- Barg rangi: yashil
- Kuz faslidagi rangi: sariq

Ushbu tol gullari ko'rimsiz, urug'lari mayda.

Foydalanilishi. Daraxt turar joy yoki landshaft san'atida ajoyib xususiyatga ega bo'ladi, lekin doimiy foydalanish uchun zarur bo'lgan uzoq umr ko'rish xususiyatiga ega emas.

Daraxt boshqa tol turlari kabi qattiq bo'lmagan bo'sh yog'och xususiyatlariga ega. Zararli hashorotlar bilan ham zararlanadi. Zaif novdalar va shoh – shabbasining zichligi daraxtni yoshlik davrida sindirishga moyil qilishi mumkin. Bundan tashqari, shikastlanish sababli markaziy shoxlar chirishiga juda moyil. Ko'pgina tol turlari kabi, burama tol (*Salix matsudana*) nam joylarda yaxshi o'sadi, ammo qurg'oqchilikka chidamli tur hisoblandi. Suvga bo'lgan talabiga ko'ra burama tol

(*Salix matsudana*) gigrofit o'simliklar qatoriga kiradi. Bazan mezofit shakl va navlari uchrab turadi.

1-rasm. Burama tol (*Salix matsudana*)ni ko'kalamzorlashtishda foydalanishi.

Ildizlari yerga chuqur kirmaydi, juda kuchli ildiz tizimiga ega. Issiqqa bo'lgan munosabatiga ko'ra burama tol (*Salix matsudana*) mikrotermofit tur hisoblanadi. Bu tur yer sharining ko'plab joylarida keng tarqalgan. Lekin tropik va ekvator mintaqalarda kam uchraydi. Yorug'likka bo'lgan talabiga ko'ra burama tol (*Salix matsudana*) semigeliofit tur sanaladi. Bu tur ekologik va sistematik jihatdan yorug'savar o'simlik hisoblanadi. Bu uning tana tuzilishida ham namayon bo'ladi. Unumdor tuproqlarda yaxshi o'sadi, shuning bilan bir qatorda oziqa moddalari kam bo'lgan va tanazulga uchragan tuproqlarda ham o'sa olish qabilyatiga ega. Bu tur juda tez o'sadi. Suning uchun undan ko'kalamzorlashtirishda, daryo qirg'oqlari hamda eroziga uchragan joylarni mustahkamlashda keng foydalaniladi. Aholi yashash joylariga ekilgan tol boshqa daraxt turlariga nisbatan 10-15 marta ko'p is gazini o'izga yutadi, shuning bilan bir qatorda u eng yuqori transpiratsiya qilish xususiyatiga ega. Bu ushbu turning yana ham qimmatbaholigini oshiradi. Shahar atroflariga ekilgan tol havoning namligini oshirib, undagi zaharli gazlarni o'ziga yutadi. O'sish davri qisqaliga qaramay u juda kata fitomassa yig'adi. Balandligi va diametri tez o'sganli sababli undan chorva mollari uchun ozuqa, o'tin sifatida keng foydalaniladi

*Burama tol*ni urug'laridan ko'paytirish. Yangi terilgan urug'lar tez va g'uj unib chiqadi, lekin manzaraviylik xususiyatlari ko'ringuncha bir necha yil talab etiladi. Urug'lar yuzaki, bo'shashgan tuproqqa, yengil bosilgan, shisha yoki plyonka ostiga ekiladi. Bir xil namlik va 25 dan 30 darajagacha bo'lgan harorat unib chiqish uchun maqbul hisoblanadi. Yosh nihollarni qishki sovyqlardan himoyalash zarur.

*Burama tol*ni qalamchalaridan ko'paytirish. Kurtaklari bo'rtishidan oldin tayyorlangan bahorgi yashil qalamchalari yoki qishki qalamchalaridan juda tez ko'paytirish mumkin. 5-7 tagacha kurtaklari qoldirilgan qalamchalar uzunligining uchdan bir qismiga teng xolatda yengil tarkibli tuproqqa suqib chiqiladi. Qalamchalar tezroq ildiz olishi uchun tumanli inshootga ekish tavsiya etiladi, sababi ushbu xolatda yuqori namlik mavjud bo'ladi. Lekin nazorat ostida sug'orish bilan, qalamchalarni ochiq holatda ham tez ildiz olishini ta'minlash mumkin. Suvda ildiz ottirib keyin ekish ham mumkin.

Daraxt qalamchalar yordamida ko'paytiriladi. Ekish uchun eng muddat erta bahorda kurtaklar yozilishidan oldingi muddat hisoblanadi. Tolzorlar yaratishda ularni ekishdan oldin tuproq unumdorligi va quruqligiga qarab kuzda 30-80 sm chuqurlikda ishlov berish tavsiya etiladi.

Ko'chatlar orasidagi tavsiya etilgan masofa turiga qarab kamida 0,6-2 m bo'lishi kerak. Ekish chuqurligi 40-70 sm, qayta ekish ishlarini 3-4 yoshigacha amalga oshirish tavsiya etiladi. Og'ir tuproqlarda 20-30 sm qatlamli ezilgan tosh yoki qumdan drenajlash tavsiya etiladi.

REFERENCES

1. This document is ENH-735, one of a series of the Environmental Horticulture Department, UF/IFAS Extension. Original publication date November 1993. Revised December 2006. Reviewed February 2014. Visit the EDIS website at <https://edis.ifas.ufl.edu>.
2. J. Jurayev, M. Kholmurotov, K. Khalilova and D. Berdibaeva (2023). Natural distribution of melliferous trees and shrubs in the Western Tien-Shan mountain ridge. Ann. Phytomed., 12(1):821-825. [http://dx.doi.org/ 10.54085/ap.2023.12.1.31](http://dx.doi.org/10.54085/ap.2023.12.1.31).
3. Jumayev J. M., Kholmurodov M. Z., Khalilova K. A. Phenology and growth indicators of honey trees and bushes in Uzbekistan //E3S Web of Conferences. – EDP Sciences, 2021. – T. 244. – C. 02050.
4. Edward F. Gilman, professor, Environmental Horticulture Department; and Dennis G. Watson, former associate professor, Agricultural Engineering Department, UF/IFAS Extension, Gainesville, FL 32611.
5. Qayimov. A.K. Berdiev E.T. "Dendrologiya" Toshkent "Fan va Texnologiya" 2012 y 205-2011 b
6. Sidorov, A. I. Таннидные ивы М.: Лесная промышленность, 1978. -120 с